

Kun Suomi kiinnosti Lontoota

Risto Uimonen, Hanna Rajalahti & Ilpo Salonen (toim.): **Täällä Lontoo. BBC:n suomalaistoimittajat idän ja lännen välisessä informaatio sodassa.** WSOY 2020. 339 s. ISBN 978-951-0-44905-9.

Yksi kylmän sodan ajan informaatiovaikuttamisen ja propagandan erityispiirre pohjoismaisessa kontekstissa oli brittiläisen julkisen palvelun yhtiö BBC:n suomenkielisten lähetysten jatkuminen aina vuoteen 1997 saakka. BBC aloitti lyhytaaltolähetykset toisen maailmansodan aikana kaikissa Pohjoismaissa niiden omilla kielillä heti vuonna 1940, pari vuotta BBC:n vieraskielisten lähetysten aloittamisesta, ja lähetyksiä jatkettiin ensimmäisen kylmän sodan aikana aina vuoteen 1957. Paitsi siis Suomessa, jossa ne jatkuivat vielä neljäkymmentä vuotta.

Vaikka niin kutsuttu metodologinen nationalismi on usein kaventanut näkökulmia ja tuntuu nykyisessä ylijarjaisen historian tutkimuksen eetoksessa vanhan aikaiselta, voi kansallista näkökulmaa ja erityispiirteitä korostamalla päästä myös ylijarjaisuuden ytimeen. Seläistä tarjoaa esimerkiksi kylmän sodan tarkasteleminen suomalaisten mediatyöläisten näkökulmasta. He olivat osa lännen kylmän sodan politiikkaa, jossa Suomi nähtiin sen verran geopolitiittisesti hataraksi, että sitä piti puolustaa informaatiovaikuttamisella.

Media (aikalaisittain joukkotiedotus) ja uutisjournalismi ovat aina olleet luonteeltaan kansallisvaltiorajoja ylittävää. Tämä tulee hyvin ilmi Risto Uimosen, Hanna Rajalahden ja Ilpo Salosen toimittamasta kokoelmasta *Täällä Lontoo*, jossa muistellaan, pohditaan, analysoidaankin suomalaisten toimittajien työtä ison kansainvälisen mediayhtiön palveluksessa toisesta maailmansodasta kylmäsodan loppumiseen saakka – jopa senkin jälkeiseen aikaan. Kokoelman pohjana ovat toimittaja Vesa Santavuoren (1945–2012) kokoamat aineistot. Santavuori ehti myös ennen kuolemaansa kirjoittaa tekstiä tietokirjaa varten. *Täällä Lontoo* on siis eräänlainen loppuunsaattamisprojekti.

BBC:n World Servicen (vuoteen 1965 saakka BBC Overseas Service) tavoite toisen maailmansodan aikana oli vastata ennen kaikkea natsipropagandan asetta-

maan haasteeseen. Suomessa talvisodan jälkeen maata haluttiin suojella myös Neuvostoliiton vaikutuksilta. Toki brittien omaa kilpeä myös kiillotettiin. Radio oli tehokas propaganda-ase, jonka niin Göbbels kuin neuvostojohdokin olivat jo pitemmän aikaa tajunneet ja valjastaneet totalitaristisen ideologian palvelukseen.

Suomen sotienjälkeisessä poliittisen historian tutkimuksessa BBC:n suomenkieliset lähetykset mainitaan useimmiten diplomatiajätti Max Jakobsonin yhteydessä, joskus myös kokoomuspoliitikko Pertti Salolaisen pitkästä uraa esitellessä. Jakobsonin uralle vuodet heti sotien jälkeen Lontoossa olivat merkittäviä, koska ne ohjasivat häntä suuntaamaan kansainvälisille areenoille. Vähätellä ei voi myöskään ”bushfinnien” eli BBC:n suomenkielisessä toimituksessa Lontoon Bush Houseessa työskennelleiden toimittajien merkitystä suomalaiselle journalismille. Erkki Toivoset ja Kari Männyt ovat olleet Suomen tunnetuimpia toimittajia ja monet bushfinneistä ovat päätyneet keskeisille paikoille suomalaisissa mediakentässä – Erkki Raatikainen jopa Yleisradion johtoon. Myös runoilija-kääntäjät Anselm Hollo ja Matti Rossi ovat hioneet lauseitaan Bush Houseessa. Oma kulttuuri- ja poliittishistoriallinen anekdootti on BBC:n ensimmäinen suomenkielinen johtaja Hillar Kallas – kirjailija Aino Kallaksen ja virolaisen kansatieteilijä-diplomaatin Oskar Kallaksen liikemiespoika.

Pitkän linjan toimittaja, nykyinen tietokirjailija, ex-bushfinni ja teoksen toimittaja Risto Uimonen korostaa, että BBC:n vieraskieliset lähetykset eivät olleet propagandaa vaan perustuiivat ensisijaisesti maailman johtavan julkisen palvelun yhtiön laatujournalismikriteereille. Epäilemättä BBC viljeli vähemmän suoranaisia vaiheita verrattuna neuvostopropagandaan tai edes CIA:n masinoimien Radio Free Europe ja Voice of America -radiokanavien sisältöön.

Propagandaa on kuitenkin monenlaista. Propagandatutkijat ovat luokitelleet sitä mustaan, valkoiseen ja harmaaseen.¹ Musta propaganda on usein totalitarististen systeemien masinoimaa suoraa valehtelua ja toisten mustamaalauksia. Lähettävä taho ei jää epäselväksi. Valkoisessa propagandassa taas saatetaan kertoa totuuksia, mutta niin, että korostetaan ainoastaan hyviä puolia ja jätetään toinen puoli kertomatta. Harmaa propaganda puolestaan on usein vaarallisinta tai ainakin salakavalinta, koska siinä piilotetaan alkuperäinen viestin alullepanija tai esitetään ideologisesti vastakkainen taho epäedullisessa valossa korostamalla tämän puutteita (kuten usein nykyisessä somepropagandassa trolleineen ja valeutisineen).

Luokituksen perusteella on helppoa sanoa, että BBC:n vieraskieliset lähetykset olivat usein valkoista propagandaa. Kuten Max Jakobson totesi, ”BBC:n lähetyksiä ei tehty valehtelemalla vaan annostelemalla totuutta valikoiden. Tärkeää oli hankkia oikeat faktat, joista sitten valittiin ne, joita käytettiin.”

Teoksen kirjoittajat ovat enimmäkseen bushfinnejä, mutta mukana on myös historioitsija Marek Fields, jonka erinomainen väitöskirja tarkasteli laajemminkin angloamerikkalaista propagandaa ja kulttuuridiplomatiaa sotien jälkeisessä Suomessa hyödyntäen muun muassa Santavuoren aineistoja.² Jo väitöskirjassaan Fields toi esille BBC:n Suomeen kohdistuneet vaikutuskeinot, jotka koskivat myös Hella-radiota, vasemmistolaisen Hella Wuolijoen johtamaa Yleisradiota.

Kirjoittajia teoksessa on parikymmentä, joista moni on kirjoittanut useamman kuin yhden luvun. Osa artikkeleista on tosin parin sivun anekdoottimaisia tunnelmamuisteluja. *Täällä Lontoo* ei ole akateeminen historiantutkimus, vaan ennemminkin sekoitus tietokirjaa ja muistelmia. Kirjoittajien runsaus on rikkautta etenkin Lontoon sykkeessä työtään tehneiden toimittajain kokemuksellisuuden kautta. Teos onkin täynnä enimmäkseen mielenkiintoisia anekdootteja ja toimitusarjen kuvauksia kansainvälisessä ilmapiirissä.

Usein tällaisia monen kirjoittajan kokoelmia vaivaa asioiden toistaminen, mutta hyvällä toimittamisella toistoa on mahdollista karsia. *Täällä Lontoo* olisikin ollut syytä lukea vielä kokonaisuutena uudelleen. Virheitäkin on hiukan sivuille jäänyt. Tuskin BBC:n suomenkielinen toimitus teki yhteistyötä 2000-luvun alussa perustetun Radio Helsingin kanssa 1980-luvulla, vaan jo aiemmin kirjassa käsitellyn Radio Ykkösen kanssa.

Ensimmäinen puolisko kirjaa edetään suunnilleen kronologisesti BBC:n suomenkielisen radion tarina synnystä kuolemaan ja lopussa keskitytään tuokiokuviin ja anekdootteihin. Rakenne ei ole aivan onnistunut; paitsi että loppupuolta vaivaa tautologia, myös sinänsä mielenkiintoiset tuokiokuvat jäävät hiukan irrallisiksi leijumaan. Toki kokovia summauksiaikin lopusta löytyy.

Pohjoismainen media kylmässä sodassa on ollut viime aikoina kasvavan tutkimuksen kohteena. Etenkin norjalaiset, jotka ovat muutenkin olleet Pohjolan johtavia kylmän sodan historiantutkijoita pitkästi, ovat kunnostautuneet.³ Aiheesta riittääkin paljon tutkittavaa ja lisää on tulossa. Niissä pyritään tarkastelemaan kylmän sodan mediaa nimenomaan koko Pohjolan vinkkelistä, ei vain yhden maan tai edes vertaillen, vaan ylijärjestyksellä.⁴

Mutta kuten *Täällä Lontoo* osoittaa, on ulkomaantoimittajien työ jo perustaltaankin transnationaalia. Vaikka työtä tehtäisiin oman maan kansalaisille omalla kielellä, ollaan koko ajan kosketuksissa myös muiden valtioiden ja kulttuurien kanssa – puhumattakaan kansainvälisistä uutisista, joiden valikoituminen kansallisiin tarkoituksiin avaa mielenkiintoisia historiallisia kurkistusaukkoja. BBC World Service, jos mikä, oli tällaiseen ainutlaatuinen tähytyspaikka – nähdä myös miten entinen imperiumi ottaa osaa maailmaan esikuvallisella mediainstituutiollaan.

Vaikka *Täällä Lontoo* -teoksen tapaiset tietokirjat eivät ole varsinaisia historiantutkimuksia, ovat ne joka

tapauksessa oivaa materiaalia myös akateemiselle kylmän sodan mediahistorialliselle tutkimukselle.

Jukka Kortti, dosentti, yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto

1. Garth S. Jowett & Victoria O'Donnell, *Propaganda & Persuasion*. Sage 2015, 20–33.
2. Marek Fields, *Reinforcing Finland's Attachment to the West. British and American Propaganda and Cultural Diplomacy in Finland, 1944–1962*. Helsingin yliopisto, 2015. Väitöskirjasta julkaistiin myös suomenkielinen popularisointi *Lännestä tuulee. Britannian ja Yhdysvaltain propaganda kylmän sodan Suomessa*. Art House 2019.
3. Ks. esim. Henrik G. Bastiansen & Rolf Werenskjöld, *The Nordic Media and the Cold War*. Nordicom 2015.
4. Esimerkiksi Palgrave Macmillan on julkaisemassa kokoelmaa *Nordic Media Histories of Propaganda and Persuasion* vuoden 2022 lopulla. Kirjassa tosin tarkastellaan myös toista maailmansotaa edeltävää 1900-lukua.